

կատարեալ անդորրութիւն, խղճի լման հանգստութիւն, որտի ու հոգիի անսահման երջանկութիւն: Քրիստոնեայ կոչուիլ և Բիսուսի աշխարհ բերած այս խաղաղութիւնը չվայելիլ՝ ամենամեծ դժբախտութիւնն է: Պէտք է մեր վրայէն մէկդի վտարենք խաղաղութիւնը արգիլող մոլու-թիւնները. — ազահութիւնը, նախանձը, ատելութիւնը, հպարտութիւնը, փառամու-լութիւնները, վրէժխնդրութիւնը, անձնա-օրրութիւնը և մանաւանդ ընչաքաղցու-թիւնն ու արծաթխրութիւնը: Ինչպէ՞ս կրնանք ազատագրուիլ ատելցմէ: Բիսուս Քրիստոսի գրմելով և Անար Ս. Հոգիին միջոցաւ որտի հիմնական փափոխութիւն ունենալով:

Աստուած խաղաղութեան Աստուած է (Ա. Կորն. ԺԴ. 33): Բիսուս Քրիստոս աշ-խարհ եկաւ և քարոզեց այս խաղաղու-թիւնը (Եփես. Բ. 17): Ուստի Անիկա է մեր խաղաղութիւնը (Եփես. Բ. 14): Սենք քրիստոնեաներս կանչուած ենք Աստուծոյ կողմէ այս խաղաղութիւնը վայելելու հա-մար (Ա. Կորն. Է. 15): Ով որ ունի Բիսուս Քրիստոսը իր որտին մէջ՝ ունի նաեւ այս իրական խաղաղութիւնը: Անիկա ըսաւ. «Եւանի խաղաղութիւնը բնոյնեւորն, վասնզի ակունք Աստուծոյ որդիներ պիտի կոչուին» (Մատթ. Ե. 9):

«Եւանգելիստ մեր եւ կեանք՝ որ ի Զօրե առաքեցաւ Միածին Որդի Աստուծոյ, Տէր մեր եւ փրկիչ Յիսուս Քրիստոս: Տո՛ւր մեզ զխաղաղութիւն քո՝ զոր շնորհեցիր սրբոց քոյ առաքելոց, փշմամբ քո ի նոսա զկեն-դանացուցիչ եւ զամենագոր Հոգիոյ քո սուրբ: Որպեսզի եւ մեզ խաղաղացեալք յամենայն աշխարհական աստեղմանց, լիցուիք Տաճար եւ բնակարան աստուծային շնորհացոյ, եւ զոհանալով փառաւորեցուիք զՔեզ ընդ Զօ՛ր եւ սուրբ Հոգւոյդ, Քրիստոս Աստուած մեր՝ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից ամեն» (Փամագիրք):

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

Ճեղք 60, Գալիմ.

ՄԱՏԵՆԵԳՐԱԿԱՆ

ՕՇԱԿԱՆԻ ԱՆՏԻՊՆԵՐԷՆ

ՆԱՐԷԿ

•

Բ.

ԽՈՐԲԻ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Այդ անձերը ու աշխարհները անսնուած ու արուած են տեսակէաներէ որոնք պէտք է ձգուին քննութեան ներքեւ:

Ահա գլխաւոր կէտերը այս կարգի վարձի մը.

- 1⁰. Միսթիք վիճակի մը պայմաններ,
- 2⁰. Աստուածարանական échafaudage,
- 3⁰. Ս. Գիրքին ճնշումը,
- 4⁰. Քրիստոնեայ բնագոյնութեան մը կարեւորութիւնը,
- 5⁰. Իմաստասիրական սգիին պակասը,
- 6⁰. Խորքին անհնարին միօրինակու-թիւնը,
- 7⁰. Աղքատութիւնը,
- 8⁰. Հարստութեան տեսակն ու երակը:

1⁰. Այս ցուցման քննարկէն ամենէն կա-րեալը առաջինն է: Նարեկացին իսկական Միսթիք մըն է թէ ոչ:

Հարցին պատասխանը տալ կարծած է մեր նորագոյն քննադատութիւնը, Նարե-կացին ընդունելով իբր մեր ամենէն կար-կառուն միսթիքներէն մէկը: Բայց ինծի կուգայ թէ պէտք է զդուշուար քաշել: Հոս տեղը չէ երկար վերլուծումով ու յի-շատականութիւններով բացատրել տրեւ-րութիւնը որ կը գտաւ ջերմեանդները, հաւատացեալները և միսթիքները իրարմէ:

Այս վերջինները առանձին գոտակարգ կը կազմեն: Անոնք գերադրութիւնը կը ներկայացնեն հաւատքի վիճակներուն: Իրենց զգայնութեամբը, տակի ճիշդ ըզ-գայարան քննարկէն որ կը հաւատան: Անոնց յատկանշական գիծը տեսակ մը սարսա-կանութիւն է, աստուածեան հեղանիութիւն հանդէպ տեսակ մը ընկալչութիւն որ կը յայտնուի արտաքին, գրեթէ նիւթական հետքերով: Զգայարարութիւնը (Halluci-

uation) յաճախ կը ներկայանայ այս զգայութիւններուն ու կը լուսաւորէ զանոնք: Պշուցումը, հանդարտ հայեցողութիւնը (contemplation) այս վիճակին ամենէն պարզ ձեւերն են: Սոքր (extase) անոր պատկաւմը կարելի է ընդունիլ:

Զգացական տարրերու այս գերիշխանութիւնը՝ արամաբանող, վարդապետական դատաւններուն վրայ միաթիք վիճակներուն ամենէն թիփիք յատկանիշներէն մէկն է: Երբեմն դէպի շնորհը իրենց արջախն մէջ անոնց ըրած հոգեկան նոր գիտանքը՝ իրենց գրականութեան ամենէն յանկուցիչ խոռվարներէն մէկը:

Նարեկացիին կարելի՞ է գետնի վրայ դասակարգին մէջ: — Դժուար է պատասխանը:

Աւանդութիւնը կը խօսի ի նպաստ Նարեկացիին: Առաքելի տեսիլքը կ'ուզեն իբր այդ շահագործելու բայց մեր գրականութեան մէջ ո՞ր սուրբին խնայուած է նման բախտ մը: Գրքին ներքին փոստերէն քանի մը հոտը սրանք աստուածային տեսիլքի մը ակնարկութիւնները կը պարտնակեն, կը տկարանան սա հիմնական առարկութեան առջև: Անոնք միշտ աստուածաշնչական տեսլիկեայութիւններու վերջիշուններն են կամ թէ անոնցմէ զուգորդուած: Մնաց որ այդ գերերանութեան (béatitude) առաջնորդող վիճակները պատրաստուած չեն երբեք: Նարեկացիին իրաւ է թէ իր միաքր միշտ առաջին գիծին չի բերեր, բայց իր զգայնութիւնն ալ անկարող է դիմացնելու: Անիկա ապաւորապաշտ բանաստեղծ մըն է որ արագ արագ լար ու ստեղ կը փոխէ, նոյն երգը զարնելու քիչ մը ախար ճակատագրով: Իր զգայնութեան ուսումնասիրութեան մէջ պիտի տեսնենք տարրեր որոնք իր արուեստը կարելի կ'ընեն: Բայց ոչ միաթիք արուեստ մը:

Ինծի կուգայ թէ պէտք է նոր ձեւ մը գտնել տարազնու համար ստեղծումի այս եղանակը որ կը տարբերի մտածումին ու զգացումին, տեսիլքին ու հաւատամքներէ թելադրուած մտապատկերներուն, սերուցող անդունդներուն ու Ս. Գրքի լաստերով, պարածածկուած կամուրջներուն մէջտեղը ծածանող իր նկարագրով:

20. ԱՍՏՈՒԱՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ: Եթէ Միջին դարու ընդհանուր ուղղութիւններէն մէկն ալ ամէն ինչ Ս. Գրքէն վերածուելու ճարտարութիւնն է, հետաքրքրական չէ որ Նարեկացիին Ս. Գրքին դիմէ ամէն պատահութեան: Բայց հետաքրքրան է որ իր դիմումները ըլլան մտածման պէտքէն աւելի պատկերացման նպատակներով:

Անիկա գիտէ ընթացիկ վարդապետութիւնը: Ու այդքան: Այն խոշոր գրաւորին մէջ որ նուիրուած է եկեղեցւոյ դաւանաբանութիւնը խտացնելու, հետեակ շարադրութիւն մը կայ միայն որուն մէջ իմաստի կապուելու հարկը խորապէս կը նեղէ տոտնիկ մարգանքի մը անընդունակ իր ուղեղը: Երեսօրհիւր համար՝ կ'ապաստանի սփին և հետաքրքրական, տեսակ մը սուսուցիկ ու աւելորդ մեծութեան մէջ թաթխելով տղեքսանդրեան գաղափարային քան մեկին սկզբունքները: Մի սպասէք իրմէն՝ սեպական յարդարում մը այդ առեւտններուն, նայիսկ առնուադն անձնական դրութեան մը կնիքը, որուն այնքան գեղեցիկ վարձերը եղան իրմէ առաջ ու իրմէ վերջ:

Կարելի է անոր մեկնողական տաղանդ մը շնորհել, որ աշկերտական տարողութիւն մը միայն ունի հաս:

30. Ս. ԳԻՐԲԸ: Մտածման այս հետեւութիւնը վերադրելի է դուցէ Ս. Գրքին խորունկ ճնշումին: Մի մոռնաք որ Միջին դարուն ամենէն խիտ շրջանին կը զուգադիպի գիրքը: Ու անձնական մտածումէն վանուելու կը մղեն Նարեկացիին թէ իր խառնուածքը, թէ չըջապատի պայմանները: Բանաստեղծները պատկեր կը հետապնդեն: Եկեղեցիին կը մտածէ սերիշներուն, մեր հաշտայն: Ուրեմն գրողը պէտք ունի իր ըսածները երկարող ու աւելի վեր հեղինակութեամբ մը պատկառելի ընելու: Ասկէ է թերեւ իր այնքան յոթարածիւս վստահութիւնը Ս. Գրքին:

Անիկա, Ս. Գրքը բարոյախօսութիւն մըն է ի դործողութեան (en action): Ժողովուրդի մը պատմութիւնը հոն կը վերածուի բարոյախօսութեան հարցարանի մը: Դէպքերն ու անունները պատրաստակներ են միշտ մեկնուելիք տարրերով յղի:

Նորեկացիին այդ մտահոգութիւնը կը բաժնէ ընդհանուր քրիստոնեայ մատենագիրներուն: Մարդ կը զարմանայ միամբարութեան համբիւն՝ որով դատարարութեան այդ գործընթացը կը կարծեն աշխարհն ու հոգին բացատրել: Իբր մտածում այս շահաստանը պիտի գործածուի նաեւ իբր գրական ընդլայնումներու գետին:

4⁰ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒԻՆՆԵՐԻ: Բայց լատին ու յոյն հայրապետները նոյն այդ գիրքէն մեկնած են հառնելու համար կառուցումներու, որոնք իմաստասիրութիւն մը, բնագիտական մարդկայնութիւն մը կը համարեն: Այս աշխատանքը կը սկսի Եկեղեցիին առաջին դարերէն ու գեոգրաֆիք շէնքէն իմ ձեռնհասութենէն վեր է դաւանարանական համարութիւններու, յօրինումներու յեղաշրջումը ուսումնասիրել հաս: Բայց կրնամ գիտել տալ որ Նորեկէն չի բխի որ մէկ նոր ըմբռնում: Աղօթքները եթէ դարձեալ նման ընդունակ չեն կառուցումներ դառնալու, բայց իրենց հատուածական մասերով ալ ընդհանուր յղացման մը կարելիութիւնը կը խորանան:

Ինչ որ աւանդութիւնը, ցեղային նկարագիրը, անձնական փորձառութիւնը կը գիրքին բացառիկ իմացականութեանց մէջ, ինչ որ պատմութիւնն ու շրջապատը կ'աւելցնեն մտածման մեքենային վրայ, ինչ որ վերջապէս իմաստասիրութիւններ կը ստեղծէ բոլորովին կը պակսին Աղօթքագիրքին: Ու Նորեկացիին մարդկայն գործը չունի նման կառուցման անփոխարինելի շնորհ: Ու խորհիլ թէ անիկա Քրիստոսեանայ բնագիտականութեան ամենէն հրատապ ու կենդանի խնդիրներուն թաղեր ու զանգեր նուիրած ալ է:

5⁰ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ռգիի այս պակասը ընդհանուր է հայ միտքին պատմութեան մէջ: Քաղաքական ճակատագիրը դուցէ գծաբաշտ պատճառներէն մէկն է, որոնց օգտակարութեան տակ մենք զգուշաւոր ու հետզհետէ կարծրօրէն անհաղորդ մնանք որոնումներու, նոր փորձերու: Ազանդաւորները մատով կը համարեն մեր Եկեղեցիին մէջ: Ու Արիստատէլի գծաբաշտ ու խառն թարգմանութիւնն ալ դեր կրնայ ունենալ այս ամբողջութեան մէջ:

Տակաւին կայ ցեղին իմացական յօրինութեան իւր կերպ հազարամեակի վրայ ու մէկ մտածման ճիշդ ըրած է մինչև այսօր:

Նորեկացիին իբր մտածող անշուշտ աւելի տարրական կը ներկայանայ մեզի քան քանի մը կաթողիկոսները, Շնորհալին ու Լամբրոսացին, Մագիստրոսը, որոնք տուած են լուրջ կառուցում կտորներ, իրաւ է թէ հաստատական. բայց որոնց մէջ մտածումը ինքզինքը կ'ազատագրէ Նորեկեան կալիմագիտէն:

6⁰ ՄԻՕՐԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ: Խորքի հարցերէն ամենէն կարեւորը մտածման ընդհանուր նոյնութիւնն է: Անոր մեծ գիծերը գրուած են արդէն նախորդ դարերէն մէջ, ուր աչքէ անցան գիրքին մեծ երեսները: Դժուար է մտածման միջոցները գործածել անգողար, նոյն մնացող եղանակով մը ու չբախիլ կրկնութեան: Մնաց որ հեղինակը գործնական նպատակներ ալ չէ հետապնդած որոշ վարդապետութիւն մը, բարոյական որոշ հայեցողութիւն մը այդպէս պարտագրելու: Գրական եղանակը միայն կաւգայ փոխարինելու խորքի այս առիթնութիւնը: Ու մտածումը այսպէս իբր նորոգում պատկեր կը հասնի մեզի:

7⁰ ԱՍԿԷ՝ ԱՂԲԱՏՈՒԹԻՒՆԸ որ ամենէն տկար, վիրաւոր կողմերէն մէկը կը ներկայանայ Աղօթքագիրքին: Ասկէ՝ մտածողական լրջութեան պակասը որ տարտընուած այդ կտորները չի յաջողիր պարտկել ու գիրքին տալ մարդկայնութեան մը, ընդհանուր գործի մը պատկառանք: Հաւաքումներ, հատուածներ կը հանուին անշուշտ անկէ կարելի գեղեցիկութեան մը հրապարակելու: Բայց մարդկայն գիրքը վիրաւոր է կեանքին, իրականութեան հետ յղացում ու գործադրութեան նկարագիրով մը: Դէպքերը ու օրուան պէտքերը ծնունդ չեն տուած անոր զանազան մասերուն: Ու ինքն իր մէջ աւետող, ինքն իր մէջ խորացող քանի մը վիճակներ նիւթ եղած են բանաստեղծին:

8⁰ Ու թերեւ ճիշդ ասոր համար է որ այդ քանի մը վիճակները երբեմն կը տարուին մեծ, պատկառելի ու ժգնութեամբ գործադրութիւններու (exécution): Ասկէ՝

անհամաստեղի շԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆԸ մանրամասնութեանց (ս'չ խորքի այլ երանդի և աստիճանի) սրանք վիճակներուն շարժը կը համախմբուին: Ասոր համար է սր էջեր էջերու կը հակադրուին: Պատմութիւններ տողերու կը վերածուին ու տողեր համակերպն ալիքներու պատահածին նման կը լայննան ու կը լայննան: Բայց այլևս հոս դուրս ենք մենք խորքի սահմաններէն ու դարձ աւելինք գրողէտին թէքնիկին հետ:

Գ.

ՁԵՒՐ

Նարեկացիին գիրքը կը գիմանայ իր ձևիկն յատկութիւններովը:

Մտօր. — (Հետաքրքրական է որ դասական հայերէնէն տառագծաւ բաժնուած, մտք ու անհամաստեղի քաղմարի կողմերովը, չեղան ու արտայայտութեան բոլոր այլանդամութեանք եզակի այդ հասարկ յաջողած է պահել մեր ժողովուրդի բոլոր խաւերուն վրայ անվիճելի հմայք մը: Դիմքը այս յաջողութիւնը կը պատշի իր ձևիկն:)

Ուրեմն պէտք է բնութագրուի անոր ոճը:

Այս աշխատանքը պէտք է կատարել տեղեկագրական առեւտրներով: Արագ թըւում մը երեւոյթներու, սրանք իրենց յաճախումովը ոճ մը ստեղծէին:

1⁰. ՄԹՈՒԹԻՒՆԸ Նարեկացին չի մտահոգւի իր մտածումին ճնշումէն: Ըսել կ'ուզեմ մտքին ներկայացող ամէն թելադրանք անիկա բաերուն կը վտանգի անհամաստեղի միամտութեամբ մը: Երբեմն բաերուն ձայնական բնութեան թիւններն ալ կուգան տեւնալու նախադասութեան մտածմանին: Պատկերն ու բառը սրանք գուգորդութիւններով գիրար կ'առաջացնեն, կը գիգուին նախադասութեան նիւթը գիծին վրայ ու բանաստեղծը չ'անդրադառնար այս ամենուն ու կ'ընդունի հկածը: Այս անտարբերութիւնը, աւելի ձիւղ ներդրամութիւնը՝ պատճառ է որ իր ֆրագը ըլլայ ծանրաբեռնուած, սպառազէն (hérisse), ինչպէս անթափանցիկ ճամբայ մը: Այս բնական իրողութիւնը իր արտայայտուելու ձևին՝

կը վտանգուի նորէն ուրիշ կարգի մտադրութիւններով: Ակնարկութիւններ, ընթերցանութեան կշռոցը, քանի մը բան մէկ անգամ տալու իր նախասիրութիւնը, լեզուն անարգելու աստիճանի խոշտանգումը իրարու կը միանան ու կը ստեղծեն Նարեկեան մեծութիւնը:

Մտօր. — (1⁰. Այս է պատճառը որ անիկա ճեղի տուած է մեկնողական փոխ մը աշխատանքներու: Նախան, Աւետիքեան:)

2⁰. Պէտք է շփոթի այս մտքիներ յոկարան գրողներու տրտման հետ, որ առաւել յայտնա իրողական եկարագիր ունի:

3⁰. Այս ալ Մտօրի տրտման խորութիւններուն հետ որովք յառաջադրական են:

2⁰. ԿՈՒՏԱԿՈՒՄ: Մեր գոտական գրականութեան այս աղէտը իր ամենամեծ չափին կը հասնի Նարեկիկն մէջ: Ասիկա անշուշտ կերպով մը արգիւնք է զգայնութեան սր մշտապէս գրգռուած, մշտապէս arrogant ձևով մը երեւան կուգայ ամէն էջի մէջ: Բայց ամականներու, համանիշներու, հականիշներու, պատկերներու այս թաւալը քիչ մըն ալ ուզուած, բնագործիկ գրական կը թուի ինծի: Ու գիրքին մէջ կուտակուած միանակ լեզուական չէ: Անիկա նայնքան յաճախողէպ է՝ սովորական վիճակներու շահագործման մէջ ալ:

Մտօր. — 1⁰. Հոգեւորական հմայքս ուսուցիչներ չի բաեր քաղաքներու հմայք երեւոյթ:

2⁰. Բանաստեղծական զեղումը երկնական անքատարար է հոս:

3⁰. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ: Անտարբեր է անոր հանդէպ, մեղաւոր բնութիւնը չափ զարաւելի իր լեզուովը: Անիկա չի յարգեր նայնիսկ համաձայնական տարրական օրէնքներ: Այսպէս, քերականօրէն, գոյութիւնը չ'ունի իրեն համար: Անշուշտ իր հոսկցած ձևովը արտայայտուելու յանդգնութիւն մը կը ներուի ամէն մեծ գրողէտի: Անշուշտ օրէնքներու կապուիլ մը, իր զգացումն ու մտածումը բաերու շղթային յանձնելու հարկին հնազանդութիւն մը արհամարելի առաքինութիւններ չ'են եղած գիրքերու աշխարհին մէջ: Բայց Նարեկացին անտեղի կերպով գիմած է այդ ընդլզումին: Իր լուսադայն էջերը

դարձեալ կը մնան միւսները, այսինքն անոնք ուր գրադէտին թերագրութիւնները մեզի կը հաղորդուին առանց մեր կողմէն մեծ ազդեացանքի:

Մակօր. — 1⁰. Նարեկացիին շիրմերը ոչ մէկ պէտքի (արտաքին) կը հպատակին:

2⁰. Իր ֆերականութիւնը իր նախնեացի շունի մեր շնորհի մէջ: Էկզոթիկ սպանուածը (Դարարի անկաշ շրջան մը կը բոլորէ ճաւահարոյ ու իններորդ դարերուն), ճաշակի անկումը, գրականութեան սպասարկութիւնը շրջաններու երեւոյթներ են: Դասականներու մեծփայլելոյ պարզութիւնը՝ անկումի հեղինակներուն մօտ անոնք ներութիւններու կը վերածուի: Բայց հաս խորքի հարց կը ծագի: Մինչդեռ նման պարագայ մը չի ներկայանար մեզի:

3⁰. Օտար. շնորհակա՞ն համաձայնութեանց ձևը մեր աշխարհի մէջ: (Արարական ազդեցութիւն մը այդ ոճին վրայ այսօր բնորոշելի չի):

4⁰. Իր ստանադներուն մէջ այդ շնորհի ունի ծայանակա՞ն համաձայնութեան նկարագիր մը:

5⁰. Ամբողջ գործին մէջ միայն Մեկնութիւն երգ երգողին հ որ ճանչի համաձայնութիւն մը երեւան կը բերէ:

Այս հինգ դիտողութիւնները լեզուական տարրութիւն մը միայն ունին: Պէտք է քննել այդ ոճը դարձեալ, լեզուէն դուրս, ուրիշ, այս անգամ ներքին ազդակներու ճշմարտին տակ:

1⁰. ՓՈՒՅԱԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ: Նարեկացիին բանաստեղծ է ամէն բանէ առաջ: Ու այս հաստատումը կը բուռն բացատրուի համար անսպառ առատութիւնը իր փոխաբերութիւններուն:

Ու գրական այս ձևը անոր արտայայտութեան ամենէն բնական, ամենէն յաճախողէ՞պ ու հրապուրիչ առաքինութիւնն է: Փայլակով տեսնողները, հեղեղով գործողները, անընդհատ եփ եկող միաքերը միայն կը յաջողին այս աստիճանով գտնել այդ հազուադէպ գահարհերէն: Այս կարողութիւնը՝ Նարեկացիին բոլոր գործերուն մէջ, Բայց մասնաւորապէս ազդեացնող հատուկներուն մէջ: Երբեմն բառ մըն է ան, երբեմն նախադասութիւն մը, երբեմն ամբողջ գլուխ մը:

Իրականութիւնը շրջապատ ներկայացնելու այս ճարտարութիւնը կը վերածուի բնականուր եզանակի: Նոյն պէտքին համար է որ, օրինակի համար, պարզ պատկերացումը կը վերածէ այլարտայայտութեան, որ իր կարգին երկարածաճում փոխաբերութիւն մըն է:

2⁰. Անոր աւելի հանդարտ, ամփոփ ձևն է ՊԱՏԿԵՐԸ որ դարձեալ գոյութիւն ունի Նարեկացիին բոլոր գործերուն մէջ: Անոնք ընդհանրապէս տառաւորաշնչական ծագում ունին. Բայց տարօրինակը հոն է որ էջերու գլուխներ կը համառոտուին, պարզ այդ պատկերը դարձածելի ընկեր համար՝ բառի մը վրայ:

3⁰. ՈՒԹԳՆՈՒԹԻՒՆԸ: Ինչ որ կը գտնէ Նարեկին առթիւները մեր սրբազան մատենագրութեան նմանաշունչ կտորներէն, ու ինչ որ Նարեկին անբաժան առաքինութիւնը կը կազմէ, ուժեղութիւնն է ատկա:

1⁰. Պատկերներու սրանք արագ արագ իրարու ետեւէ կը նետուին, տեսակ մը տարեբային, հրապուրական բան մը տալով, տարածելով իրենց գնացքին վրայ: Անոնք այնքան իրար կը հրեն, որ երբեմն կտոր կտոր խորատկուած դուրս կուգան դրողին ուղեղէն: Բառական կամ վիճակի՝ այդ պատկերները իրենց բոլոր կրկնութիւններովը, երկարածաճումներովը, տանելի կը մնան պարզ այն շունչին համար որ վտանգում էր իրենց շարժումին:

2⁰. Բացատրութեան: Նարեկացի չ'ընկերի որ մէկ նկատումի առջև: Անիկա իր զգայնութիւնը կամ մտածումը ձևի տակ բերող ամէն բառ կը հիւրընկալէ մեծ հանդարտութեամբ: Սրբազան մատենագրութեան մէջ, պարտաւոր նետում խտտութիւններ, հոս ու վայրագ անուշադմներ, հիներուն նախասիրած իրապօքիկ աստիճանները սովորական են իր գրչին տակ: Միւս կողմէն, անիկա չի վախճար բառերը քաջաշնչու, չարչարելու, անոնցմէ ստանալու համար իրենց ամբողջական տուրքը (rendement): Ուրիշ տեղեր նախադասութիւն ու բառեր իրենց ուժը կ'առնեն տրուած վիճակէն, Նարեկացիին կը պրկէ, կը խոչտանգէ զանոնք հասնելու համար ճշմոտ-

բիտ զգայութեան, որուն պատկերը ըլլալ կը յաւակնին մեր բառերը:

30. Շուկչի: Հետաքրքրական է որ գիրքին գլուխները հակառակ իրենց նոյնութեան, տեսակ մը լիութիւն ունենան իրենք իրենց մէջ: Ամէն աղօթք կը մեկնի երազէ մը, մեղքէ մը, արցունքէ մը կամ յայտէ մը: Բայց անոր զանազան մասերը իրարու կը շաղկապուին իրենք իրենց բնական անգործութեամբ մը (inertie) ըսելու կոչուի: Այս զգայութիւնը առաջ կուգայ թերեւս այն շունչէն որ բոլոր այդ էջերը, յետոյ գլուխները, յետոյ ամբողջ գիրքերը կը լիացնէ ու չի կոտորեր: Ու մտածման տեսակէտէն ցրուած այս գիրքը, հոս այդ մշուշին մէջէն գիտուած տարօրինակ ու պզտոր գիմադծութեամբ ամբողջութիւն մը կը դառնայ:

40. Զգացական վիճակներու, որոնցմէ այնքան առատ տուած է հեղինակը, բայց սահմանափակ իրենց խորքին զանազանութեամբ: Յոյսի, յուսահատութեան, դարշանքի ու երանութեան, պշուցումի ու սողսկան գլխահարութեան տեսիլներ ու պատկերներ տարուած են արագ, բարձրէն գիտուած, ընդհանուր ուրուացման մը թրթռումէն ձեւազեղծ գծագրութեամբ մը: Բոլոր այս պահերը կթէ մեզ չեն լիացներ իրենց մարդկայնութեամբ — ըսել կ'ուզեմ մարդկօրէն միջակ կարելիութեամբ — միւս կողմէն մեզ կը տպուարեն իրենց սաստկութեամբը, pousse, դէպի չափազանցութիւն հակած երեսներովը:

Ուժգնութիւնը գրական յատկութիւն մը ըլլալէ դադարած է նարեկացիին մէջ, դառնալով անոր արուեստին ընդհանուր, անայլայլ, անխուսափելի բարեխառնութիւնը: Անիկա մթնոլորտ մըն է որ ամէն կողմէ կը պարուրէ գրողէտին ամբողջական կազմը: Անով կը ներկայանան մեզի, իրապէս ուժգին վիճակներու քով, նաեւ մեղմ ու հանդարտ պահեր, բայց դարձեալ՝ վերցուած, դարձեալ կարմրած:

(Շարունակելի՝ 3)

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱԼԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նախորդ յօդուածով ցոյց տուինք թէ արուեստներու — ու մասնաւորաբար գրականութեան — հանդէպ սնուցուած ընդհանուր անտարբերութեան ալիքը վարակած է ոչ միայն մեր, այլեւ բովանդակ ազգերու նոր սերունդները առհասարակ: Ըսինք նաեւ թէ այդ հետեանքն է գիտութեանց ու ճարտարարուեստի մարզերուն մէջ արձանագրուած աննախընթաց նուաճումներուն, ու այդ իսկ պատճառաւ նոյն այդ մարզերուն դէմ տածուած առաւելագանց հետաքրքրութեան, որ մարդուն միտքը դարձնականին, շօշափելիին ամբօրէն կապելու, անոր լուսաբաղձ հոգին նիւթով կաշկանդելու, անկէ բխող բարեքներով բաւարարելու անմիտ այլ յամա ճիգը կը թափէ: Ու բնական գտած էինք որ այդ ճիգը պակսեցնէր թիւը իրաւ գրողէտներուն, ու փոխարէնը աճեցնէր թիւը արուեստին իրենց փարը կշտացնելու համար մօտեցող, ու զայն ըստ այնմ չափող — ձեռող ոգորմուծի գրչակներուն ու վսեմ գաղափարականէ դատարկ սնապարծ տաղաշափներուն:

Ներկայ յօդուածով պիտի փնտնենք պարզել նախ կացութիւնը հայ թերթին ու գրական ճիգին, ու ապա հայ գրականութեան նախնաւ մշակին, Սփիւռքի մէջ, ծանրանալով առաւելաբար այս վերջինին առաքելութեան ճամբուն վրայ ցցուող բազմապիսի ու ջլատիչ դժուարութիւններուն վրայ:

Հայ Սփիւռքի մէջ մօտի վրայ համբըռող գրական թերթեր ունինք միայն: Այն ալ՝ հայաշատ գլխաւոր կեդրոններու մէջ — Պէյրութ, Հիւս. Ամերիկայ Գրական մէկ-երկու պարբերագիրքեր՝ Ֆրանսա Ասոնցմէ դուրս, միւս գաղութներու մէջ ստեղծագործող հայ գրողը չունի գրական թերթ մը իր շրջանակին մէջ, ու պարտաւոր է իր գրածը երկրորդ անգամ ընդօրինակելու սեւ աշխատանքն ալ